

yavrusuna yetecek kadar süt ve kovanlarda kış mevsiminde arılara yetecek miktarda bal bırakmanın gerekli olduğu belirtilmiştir (*el-Ahkâmü's-şer'iyye*, md. 630-633).

3. Cansız Varlıkların Nafakası. Allah Teâlâ'nın evrendeki imkânları ve güzellikleri insanların yararlanmaları için yarattığını, bunun da insana tabiatı ve çevreyi koruma sorumluluğu yüklediğini belirten ve yeryüzünde tahribat yapanları yeren âyet ve hadislerden hareketle fakihler, mülkiyete konu teşkil eden cansız malların olabildiğince devamlılığını temin edecek ve kendilerinden beklenen gayeleri gerçekleştirecek masrafların yapılmasını zorunlu görmüşler ve bu hususu cansızların nafakası adı altında ele almışlardır. Buna göre bağ, bahçe, ekili-dikili arazi, mesken, han, hamam gibi yapıların bakım ve onarım giderleri, aynı şekilde park, bahçe gibi umumun menfaatine terkedilmiş yerlerin, kamu binalarının bakım ve gözetimleri nafaka kapsamında değerlendirilmiştir (İbnü'l-Hümâm, III, 356; *el-Ahkâmü's-şer'iyye*, md. 634). Dolayısıyla fabrika, atölye, makine, nakil vasıtaları gibi malların korunması ve verimliliklerinin artırılması için yapılan her türlü bakım, tamir giderleri ve yenileme masraflarını da nafaka kapsamında düşünmek gerekir.

Cansız malların nafakasından sahibi veya ivazsız olarak kullanım hakkını elinde bulunduran kişi sorumludur. Kamu hizmetine terkedilmiş park bahçe gibi yerlerle kamuya ait hizmet binalarının bakım ve gözetimi devlete aittir. Müşterek mülkiyet söz konusu ise her bir paydaş hissesi oranında nafakayı karşılar ya da hissesine düşen kısmın ürettiği menfaatten diğer ortaklar lehine vazgeçer. Aksi takdirde diğer paydaşlar yargıya başvurma hakkına sahiptir.

Müstakil mülkiyette kendi malına karşı nafaka borcunu ifa etmeyen kişiye fakihlerin çoğunluğuna göre yargı yoluyla yaptırım uygulanmaz, "iyiliği emretme ve kötülükten sakındırma" usulleri çerçevesinde gereken uyarılar yapılır; Zâhirî ve Ca'ferî hukukçularına göre ise gerekli harcamaları yapmaya hâkim kararıyla zorlanır (İbn Hazm, VII, 123; Şehîd-i Sâni, II, 146). Zira onlara göre aksi davranış Kur'an'ın kötilediği ekili dikili şeyleri yok etme, dolayısıyla bozgunculuk yapma (el-Bakara 2/205) kapsamına girmektedir.

İslâm âlimlerinin Kur'an ve Sünnet'teki deliller ışığında nafakayı, sadece araların da belirli bir aile ve kan bağı bulunan kişi-

lerin birbirlerine karşı bakım ve yardım yükümlülüklerini değil, kişinin kendisiyle arasına mülkiyet bağı bulunan canlı ve cansız bütün varlıklara bakma yükümlülüğünü de ifade eden bir kavram olarak ele almalarının husumetlerin asgari düzeye indirilmesi, sosyal adaletin gerçekleştirilmesi ve toplumsal barışın sağlanması yanında doğanın, çevrenin ve ferde ait görünse de toplumla yakından ilgili olan millî servetin korunması açısından önemli bir misyon ifa ettiği görülmektedir. Günümüzde milletlerarası kuruluşların da desteğiyle bazı ülkelerin pozitif hukuk düzenlemelerinde yerini almaya başlayan hayvan haklarının müslüman hukukçular tarafından daha başlangıçta hukuk düzleminde incelenip müeyyidelere kavuşturulması yanında mülkiyete konu teşkil eden maddî varlıkların korunmasıyla ilgili ihmalin toplum yararını zedeleyeceğine, hatta yaratılışın temelinde var olan güzellik, âhenk ve dengeyi bozulmasına sebep olacağına dikkat çekilerek bu değerlerin korunup imkân nisbetinde sonraki nesillere aktarılması için ferde ve topluma sorumluluklar yüklenmesinin oldukça ileri bir düşüncenin ürünü olduğunu söylemek mümkündür.

BİBLİYOGRAFYA :

Lisânü'l-Arab, "nfk" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "nfk" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "nfk" md.; *Müsned*, II, 226; IV, 64, 163; V, 377; Buhârî, "Nafakât", 1, 9, "İtq", 5, "Edeb", 18, 27, 90; Müslim, "Zekât", 38, "Aşkîye", 7, "Zühd", 74; İbn Mâce, "Ticârât", 64, "Edeb", 10; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 40-41, "Edeb", 119-120, "Büyû", 77, "Hudûd", 1; Tirmizî, "Tefsîr", 9, "Birr", 16; Şâfiî, *el-Üm*, Kahire 1388, V, 77, 78; Hassâf, *Kitâbü'n-Nafakât* (nşr. Ruhi Özcan, Prof. M. Tayyib Okıç Armağanı içinde), Ankara 1978, s. 2, 3, 5, 17, 22, 23, 31-34, 36, 37 (175-224); Hırakî, *el-Muhtaşar* (İbn Kudâme, *el-Muğni* içinde), VIII, 231; Mâverdî, *Kitâbü'n-Nafakât* (nşr. Âmir Saîd ez-Zîbârî), Beyrut 1418/1998, s. 128, 129, 160, 161, 193, 196; İbn Hazm, *el-Muhalâ*, VII, 123; X, 92, 102, 106, 107, 282, 291, 292; Ebû Ca'fer et-Tûsî, *el-Mebsû'ât fi fikhî'l-İmâmîyye*, Tahran, ts. (el-Mektebetü'l-Murtazaviyye), VI, 30, 31; Se-rahsî, *el-Mebsû'ât*, V, 44, 180-184, 190-191, 193, 209, 222, 223, 232; XXVII, 186 vd.; Kâsânî, *Bedâ'i'*, IV, 16, 23, 26, 28, 33, 35, 38, 39, 40, 41; Burhâneddin el-Merginânî, *el-Hidâye*, Kahire 1316, II, 49; III, 329, 334, 335, 351; İbn Kudâme, *el-Muğni*, VIII, 189-190, 232; IX, 230, 233, 267, 272, 281, 299, 317-318; Abdülkerîm b. Muhammed er-Râfiî, *el-'Azîz şerhu'l-Veciz* (nşr. Ali M. Muavvaz – Âdil Ahmed Abdülmevcûd), Beyrut 1417/1997, X, 38-43; Muhakkık el-Hillî, *Şerâ'iu'l-İslâm*, Beyrut, ts., II, 46, 49; Halil b. İshak el-Cündî, *Muhtaşar*, Kahire, ts., II, 522-524; İbnü'l-Murtazâ, *el-Bahrü'z-zehhâr*, San'a 1366/1947, III, 271, 274, 278, 279, 286; İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-kadir* (Bulak), III, 344, 355, 356; Ebû'l-Hasan Abdullah b. Miftâh, *el-Müntezeu'l-muhtâr mine'l-Gaysi'l-midrâr*, Şerhu'l-Ezhâr, San'a 1424/2003, V, 443-449, 576, 600, 601, 609; Süyûtî, en-

Nukûlü'l-müşrika fi mes'eleti'n-nafaka (nşr. Saîd Muhammed el-Lahhâm), Beyrut 1417/1996; Hat-tâb, *Mevâhibü'l-celil*, Kahire 1329, IV, 206-207, 209; Şehîd-i Sâni, *er-Ravzatü'l-behiyye fi şerhi'l-Lüm'ati'd-Dimaşkiyye*, Kahire, ts., II, 142, 143, 144, 146; İbn Nuceym, *el-Bahrü'r-râik*, IV, 193, 211; Şirbîni, *Mugni'l-muhtâc*, III, 425, 428, 430, 431, 450; Şemseddin er-Remlî, *Nihâyetü'l-muhtâc*, Kahire 1386/1967, VII, 177, 179, 187, 207, 208, 209, 210, 213, 214; Buhûtî, *Keşşâfü'l-kinâf* (nşr. M. Emîn ed-Dannâvî), Beyrut 1417/1997, IV, 2819, 2833, 2846; Haskefî, *ed-Dürü'l-muhtâr* (İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* [Kahire] içinde), II, 205-207; III, 579, 586; Muhammed b. Abdullah el-Haraşî, *Şerhu Muhtaşar Halil*, Bulak 1318, IV, 187, 200, 201; Muhammed b. Ahmed ed-Desûkî, *Hâşiye 'ale's-Şerhi'l-kebir*, Beyrut, ts. (Dârü'l-fikr), II, 513, 515-517, 522, 523; İbn Âbidîn, *Reddü'l-muhtâr* (Kahire), III, 372, 572, 575, 579, 605, 670; IV, 357; a.m.f., *Tahrîrü'n-nukûl fi nafakâti'l-fürû' ve'l-uşul*, DİB İstanbul Müftülüğü Ktp., nr. 183; Muhammed Hasan en-Neceffî, *Cevâ-hirü'l-kelem* (nşr. Abbas el-Küçânî), Beyrut 1377 his., XXXI, 381; *el-Ahkâmü's-şer'iyye fi'l-ahvâli's-şahiyye*, İstanbul 1333, md. 159, 279, 280-286, 322-323, 523, 601-604, 628-633, 634; Şeyh Nizâm v.dğr., *Fetâvâ'l-Hindîyye*, Diyarbakır 1393/1973, I, 573, 574, 584; Ruhi Özcan, *İslâm Hukukunda Karı-Koca Nafaka Mükellefiyeti* (doktora tezi, 1976). Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi; a.m.f., *İslâm Hukukunda Hısumluk Nafakası* (doçentlik tezi, 1980). Atatürk Üniversitesi İslâmî İlimler Fakültesi; Subhî Mahmesânî, *el-Mebâdî'ü's-şer'iyye ve'l-kânûniyye fi'l-hacr ve'n-nafakât ve'l-mevârîş ve'l-vaşiyye*, Beyrut 1981; Ârif el-Basrî, *Nafakâtü'z-zevce fi't-teşri'i'l-İslâmî*, Beyrut 1981; Hayât M. Ali, *en-Nafakât fi's-şer'i'ati'l-İslâmîyye ve âsarüha'l-ictimâ'iyye* (doktora tezi, 1403). Câmîatü Ümmi'l-kurâ; Muhyiddin Kâdî, *Nafakâtü'l-karâbe fi'l-fikhî'l-Maliki ve gay-rühü mine'l-mezhâhib* (doktora tezi, 1984). el-Külliyetü'z-Zeytûniyye li's-şeria ve usulü'd-din; *en-Nafakât ve'r-radâ' li-Şemsi'l-e'imme el-Hulvânî* (haz. Âmir Saîd Nûrî, doktora tezi, 1405). Câmîatü Ümmi'l-kurâ; Reşâd Hasan Halil, *Nafakâtü'l-ekârib fi'l-fikhî'l-İslâmî*, Kahire 1407/1987; Celal Erbay, *İslâm Hukukunda Evlilik ve Hısumluk Nafakası*, Bakü 1995, s. 114, 125; Şadiye Gör-gülü, *İslâm Hukukunda Karı Nafakası* (yüksek lisans tezi, 1998). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Abdurakıp Arslan, *İslâm Hukukunda Usul ve Furu' Nafakası* (yüksek lisans tezi, 2001). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; "İsâr", *Mv.F.V*, 246-256; "Nafaka", a.e., XLI, 34-100.

CELAL ERBAY

NÂFİ'

(النافع)

Allah'ın isimlerinden
(esmâ-i hüsnâ) biri.

Sözlükte "fayda vermek" anlamındaki nef kökünden türeyen nâfi' kelimesi "fayda veren" demektir. Allah'a nisbet edildiğinde "dilediği mahlûka hayırlı ve faydalı şeyi veren" mânasına gelir (Râgib el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "nfa" md.; İbnü'l-Esîr, *en-Nihâye*, "nfa" md.). "Allah size bir za-

NÂFİ'

rar gelmesini diler veya bir fayda elde etmenizi murat ederse O'na karşı kimin bir şey yapmaya gücü yetebilir?" meâlindeki âyette (el-Feth 48/11) **darr** ve **nef** kavramları irade sıfatı yoluyla zât-ı ilâhiyyeye izâfe edilmiştir. Nef' ve darr kavramları yedi âyette fiil kalıplarıyla, beş âyette de nef' darr şeklinde putlardan nefyedilmeye ve dolayısıyla bu sıfatların tapınılmaya lâayık olan Allah'ın zatında bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca ondan fazla âyette anlam bakımından birbirine yakın olan **durr**, **ricz**, azap kelimelerinin yer aldığı cümlelerde bunların ortadan kaldırılması bağlamında nef' kavramının içeriği Allah'a izâfe edilmiştir (M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "nf'a", "drr", "kşf" md.leri).

Nâfi' ismi İbn Mâce ile Tirmizî'nin rivayet ettiği esmâ-i hüsnâ listesinde yer almış ("Du'â", 10; "Da'avât", 82), birçok hadis metninde nef' kavramı Allah'a nisbet edilmiştir (Wensinck, *el-Mu'cem*, "nf'a" md.). Ebû Hüreyre'den rivayet edilen bir hadisten Hz. Peygamber'in dualarından birinin şöyle olduğu anlaşılmaktadır: "Allahım! Öğrettiğin şeylerden beni faydalandır, bana fayda verecek şeyleri öğret ve bilgimi arttır!" (İbn Mâce, "Du'â", 2; Tirmizî, "Da'avât", 128). Resûl-i Ekrem bir gün Abdullah b. Abbas'ı terkesine almış ve, "Allah'ın, sayesinde seni faydalandıracağı öğütler vereyim mi sana, ey genç?" dedikten sonra sıraladığı öğütleri içeren metinler içinde nef' ve darr kavramlarını zât-ı ilâhiyyeye nisbet etmiştir (*Müsned*, I, 307-308).

Nef' kavramının yer aldığı âyetler incelendiği takdirde iki hususun dikkat çektiği görülür. Bunlardan birinin nef'in darr kavramıyla birlikte kullanılması, diğerinin de Allah'tan başka tapınılan varlıkların zarar veya fayda vermek gibi bir kudrete sahip bulunmadıkları, dolayısıyla hürmet ve tâzime putların değil Allah'ın lâayık olduğu gerçeğinin vurgulanmasıdır. Âlimler, dâr isminin nâfi' ile birlikte Allah'a nisbet edilmesinin gereğini vurgularken nâfi'nin tek başına kullanılmasını sakıncalı görmemişlerdir (Hattâbî, s. 94; Ebû Abdullah el-Halîmî, I, 205-206). Dâr ve nâfi' isimleri Fahreddin er-Râzî'nin de belirttiği gibi övgü ifade eden isimlerdir, zira bu isimlerin içerdiği kudrete sahip bulunmayan bir varlığın kâinatın yaratıcısı ve yöneticisi olması mümkün değildir (*Levâmi'u'l-beyyinât*, s. 345). Şüphesiz hayır ve şer dahil olmak üzere olan biten her şey, ayrıca onları doğuran veya sağlayan sebepler Allah'ın kudret ve iradesinin dahilindedir. Nâfi' ismine, "zararlı gibi görünen bir şeyi isabetli fa-

kat sezilmez yollarla faydalı hale getiren, çaresizlerin imdadına yetişen ve ihtiyaçtan fazlasını lutfeden" gibi mânalar da verilmiştir. Hayatın acı - tatlı, hayırlı - şerli, faydalı - zararlı alternatifleri çerçevesinde seyrettiği bilinmektedir. İnsanın karşılaştığı güçlükleri aşabilmesi için elinden gelen çabayı göstermesi gerekir, ancak onun aşamayacağı güçlükler vardır. Kişinin, güçlükler karşısında bütün hayır ve şerrin Allah'ın kudreti dahilinde bulunduğu bilincini taşıması kendisine hem güç kazandırır hem de başarısızlık halinde onu ruhi çöküntüden korur. Zira Allah'ın takdir ve kazasına rıza göstermeyen derdine deva bulunamaz (Kuşeyrî, s. 90; ayrıca bk. **DÂR**). Fiilî sıfatlar çerçevesine giren nâfi' ismi cebbâr, latîf, muğnî, muiz, mukit ve rezâk isimleriyle anlam yakınlığı içinde bulunur.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "nf'a" md.; İbnü'l-Esir, *en-Nihâye*, "nf'a" md.; Wensinck, *el-Mu'cem*, "nf'a" md.; M. F. Abdülbâki, *el-Mu'cem*, "nf'a", "drr", "kşf" md.leri; *Müsned*, I, 306-308; İbn Mâce, "Du'â", 2, 10; Tirmizî, "Da'avât", 82, 128; Zeccâc, *Tefsiru esmâ'illâhi'l-hüsnâ* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Beyrut 1399/1979, s. 63; Hattâbî, *Şe'nü'd-du'â'* (nşr. Ahmed Yûsuf ed-Dekkâk), Dimaşk 1404/1984, s. 94-95; Ebû Abdullah el-Halîmî, *el-Minhâc fi şu'abi'l-îmân* (nşr. Hilmi M. Fûde), Beyrut 1399/1979, I, 205-206; Kuşeyrî, *et-Taḥbîr fi'l-tezkîr* (nşr. İbrâhîm Besyûnî), Kahire 1968, s. 90; Gazzâlî, *el-Makşadü'l-esnâ* (Fazlûh), s. 156-157; Fahreddin er-Râzî, *Levâmi'u'l-beyyinât* (nşr. Tâhâ Abdurra'if Sa'd), Beyrut 1404/1984, s. 345. BEKİR TOPALOĞLU

NÂFİ'
(نافع)

Ebû Abdillâh Nâfi'
b. Hüzmüz (Sercis, Kâvus) el-Kureşî
el-Adevî el-Medenî
(ö. 117/735)

Abdullah b. Ömer'in
âzatlı kölesi, tâbiî.

30 (650-51) yılı civarında doğduğu tahmin edilmektedir. Fars veya Berberî asıllı olduğu, Horasan, Nişâbur, Deylem, Tâlekân, Kâbil gibi şehirlerden birinin fethi sırasında küçük yaşta esir edildiği, ganimetlerin taksiminde Abdullah b. Ömer'in payına düştüğü veya İbn Ömer'in onu satın aldığı rivayet edilmiştir. Abdullah b. Ömer'in himayesinde yetiştiğinden "Mevlâ İbn Ömer" (İbn Ömer'in âzatlısı) diye tanındı. Otuz yıldan fazla onun yanında kaldı. Abdullah b. Ömer daha sonra onu âzat etti. Nâfi' başta İbn Ömer olmak üzere Hz. Âişe, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû

Hüreyre, Ümmü Seleme, İbn Ömer'in hanımı Safiyye bint Ebû Ubeyd gibi sahâbilerden; Hz. Ebû Bekir'in torunları Kâsım b. Muhammed ve Abdullah b. Muhammed, İbn Ömer'in oğulları Abdullah, Ubeydullah, Sâlim ve Zeyd gibi tâbiilerden hadis rivayet etti. Kendisinden İbn Şihâb ez-Zührî, Ebû İshak es-Sebîî, Hümejd et-Tavîl, İbn Cüreyc, Abdullah b. Avn, İbn Ebû Leylâ gibi tâbiiler hadis öğrendi. Mâlik b. Enes, Eyyûb es-Sahtiyânî, Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Sâlih b. Keysân, Leys b. Sa'd, Evzâi, İbn İshak, İbn Şübrûme, Nâfi' b. Abdurrahman gibi âlimler onun en tanınmış talebeleridir. Öğrencileri arasında rivayetleri *Kütüb-i Sitte*'de yer alan üç oğlu Abdullah, Ömer ve Ebû Bekir de vardır. İmam Mâlik'in söylediğine göre Arap olmaması sebebiyle Nâfi'in telaffuzu düzgün değildi. Halife Ömer b. Abdülazîz'in, sünneti öğretmesi için Mısır halikına, zekât âmili olarak da Yemen bölgesine gönderdiği Nâfi' 117 (735) yılında vefat etmiş olup bu tarih 116, 119 ve 120 (738) olarak da zikredilmiştir.

Nâfi'in hadis rivayetindeki bazı uygulamaları sonraki dönemlerde rivayet usulleri olarak benimsenmiştir. Onun İbn Ömer'den duyduğu hadisleri ihtiva eden sahîfesi kendisine arz yoluyla okunduğunda bu hadislerin, hocanın ağzından duyulan rivayetler nakledilirken kullanılan "haddesenâ" edâ sığasıyla rivayet edilebileceğini söylemesi söz konusu usullerden biridir. Talebelerine hadis imlâ ettiği ve bunlardan bazılarının kendisinden öğrendikleri hadisleri ihtiva eden sahîfeleri bulunduğu kaydedilmektedir (M. Mustafa el-A'zamî, I, 215-217). Talebelerinin kendisinden rivayet ettikleri hadisleri yazdıkları söylendiğinde Nâfi' bunları gözden geçirip tashih etmek istemiş ve onun bu uygulamaları daha sonraları mukâbele ve asıl nüshaya arz etme metoduna örnek gösterilmiştir. Muhaddislerin hadislerde yaptığı gramer hatalarını düzeltme konusu kendisine teklif edildiğinde Nâfi' rivayetdeki dil hatalarını tashih etmeyi doğru bulmamış ve, "Ben duyduğum gibi nakledirim" demiştir (İbn Asâkir, LXI, 437). Nâfi'in rivayetlerine *Kütüb-i Sitte* başta olmak üzere bütün hadis kitaplarında yer verilmiş, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû'l-Hasan el-İclî, Nesâî, İbn Sa'd onu sika olarak değerlendirmiş, tâbiinin Medine'deki imamlarından biri kabul edilmiştir. Buhârî'ye göre en sahîh sened Mâlik - Nâfi' - İbn Ömer şeklinde olmaktadır. Hadis âlimleri Şâfiî - Mâlik - Nâfi' - İbn Ömer tarihini ise "altın silsile" olarak nitelendirmiştir. İmam Mâlik, "Nâfi'in bir